

Séták a Szépművészeti Múzeumban

Goya

Irta:

Farkas Zoltán

A Szépművészeti Múzeum spanyol termében egyéb kiváló képek társaságából is azonnal előszökkenve egy kisméretű festmény állítja meg azt a látogatót, aki a modern művészet kialakulása iránt fogékony. Témája egyszerű és igénytelen: vízholdó asszony, aki nyilván az alsó néposztályból való és mégis meglepően diadalmas megjelenésű. Pedig a tárgy kidolgozása hiájával van minden kompozicionális mesterkedésnek, színezése sem az, amit általában kolorista pompának szoktak nevezni; a kép magától értetődő, leg-egyszerűbbnek látszó eszközökkel van odáveve. De mindamelllett e kis kép korántsem a naturalizmus jőzanságát árulja el, mert látszólag páratlan nyugalma mögött egy túlaradó egyéniség művésztabolázta tombolása feszül egyszerűségében pedig olyan zseniális művészi ötletek rejteznek, amelyek csak majdnem egy évszázadon át tartó fejlődés után jutottak el végső kialakulásukhoz a XIX. század francia impresszionistáinak művészetében. Több mint száz év előtt a jövő hallatlanul friss kinyilatkoztatásának számába mentek, ma pedig már egy lezáradótt kornak örök értékei.

Goya, e kis kép alkotója, egyéb festményekkel is szerepel múzeumunkban. köztük nagyszerű arcképekkel, de ezek egyike sem oly lenyűgöző hatása, egyikben sem érezzük alkotóerejének olyan hatalmas lüktetését, mint ebben a vízholdó asszonyban, akinek alakja hetyke, ellenállhatatlan életerőt sugárzó megjelenésével már egyszeri látásra is mélyen belérájoló-

dik az álmélkodó szemlélő lelkületébe. A vitalitásnak az a magával csábító lendülete, amelyel az asszony könnyedén előre iparkodik, szinte jelképes ábrázolója magának a művésznek is, aki renaissance értelemben az utolsó emberfeletti ember volt a művészek között, az utolsó, aki egy Cellini hajlandóságaival született erre a mindinkább elpolgáriasodó világra. Hogy nem kalandor lett belőle, azt csak annak köszönhetné, hogy a művészeti alkotás vágya szakadatlanul gyötörte egész életén át; kora fiatalságától kései öregségig rabja volt annak az álomvilágnak, melyet saszemü megfigyeléseiből hallatlanul mozgékony, örökkön vajdod, soha ki nem elégtülő képzelete kavargó gazdagsággal támasztott lelkében.

Külső élettörténetét követni nem sokra vezetne. Munkássága, mely több mint kilencszáz olajfestmény, rézkarc, rajz és litográfia formájában maradt ránk; mindent elmond róla és világról. Megismerjük belőle spanyol hazáját, mely a XIX. század fordulóján pusztulásra ítélt és mégis örökké megújuló várossá válnak. Megismerjük belőle a konzervativizmus és a forradalom egymást kegyetlenül pusztító harciban, amidőn magas kulturában élő, de belsőleg rothadt arisztokratákkal elállatiasodott, végső pusztulása előtt tántorogva menekülő csöcselék küzd, ahol a szent inkvizíció felügyelete alatt szerelem és gyilkosság, kicsapongás és önsanyargatás, gazdagság és végső nyomor, felvilágosodás és bárgyu babona a tikkadt dél perzselő légkörében az élet esodálatos tarkaságává szövedött.

Goya művészete különben arról is beszámol — de a mi múzeumunkban nem, — hogy az akadémizmus nemesak ma, hanem akkor, a

XVIII. század végén is virágozott. Hogy művészként észrevetessék élhessen és sikerekhez jusson, Goyának is fejet kellett kezdetben hajtania a konvenciók előtt, hiszen első munkáival abban az időben lépett föl, amidőn Velasquez fölséges képei megértetlenül pompáztak a Prado falain, de a spanyol udvarban vértelen, unalmas klasszicizmusával a jámbor Rafael Mengs volt a legdívatosabb festő. Goyának is gyakran kellett efféle receptek szerint festeni, volt esze, hogy ezt az áldozatot megélhetéséért meg hozza, hiszen az akadémizmushoz elsősorban szükséges technikával a rutín legvégső határáig bőven rendelkezett. De ez a kenyérkereső Goya sohasem lett volna az újkori törekvések családfáján össze, ha az alkotó, a szabad művész nem tört volna ki végre is belőle, ha tulnyomó számmal nem hagyott volna maga után olyan képeket, rajzokat, amelyeket gyönyörködésére alkotott.

Amidőn életének elvetette gondját, hamar kimutatta igazi egyéniségét, amely Rembrandt, Velasquez és Watteau mellett nemesak egyik ősvé avatta őt a modern festői irányoknak, hanem az újkori művészi meglátás és ábrázolásmód legelső nagy uttörőjévé is, sőt a hatás, amely művészetéből kiáramlott, nem korlátozódott esupán a képzőművészetre, mert nyomai még a XIX. század irodalmában is megtalálhatók.

Művészetének legszembeötlőbb jellemvonása, hogy minden melléktékintet nélkül emeli ki azt, ami művészi képzeletére hatással volt. Egyetlen egy érzéki benyomásnak feltétlen hangsúlyozása, vagy valamely gondolatnak, mozdulatnak, színnek, minden más egyébbel nem sokat törődő megrögzítése erősen elhatárolja őt

elődei, kortársai művészetétől. Egy pillanatig sem törődik a háromszögletes komponálási mód úgynevezett törvényeivel, ha valami meglepő mozdulatot les meg. Megveti a színharmóniaknak a renaissance művészetéből levezetett akadémikus törvényeit, ha új, eddig mástól fel nem fogott színbeli szépségek tárulnak fel előtte. Arra is tanították, hogy a művészet témája csak az önnönmagában szép lehet, ámde mégis mindent felhasznál, amiben az élet lüktetését látta, amiben a mozdulat lendülete nyilvánult meg, ami a színek gyönyöreivel izgatta. Ezzel végtelenül szélesre tágította ábrázolásainak tárgyi körét. Felfedezte a csavargót, a kéjencét, a gonosz papot, a gyilkost; meglátta a küzdés ezernyi változatát és megismerte leplezetlen mivoltában az igazi alsó népet is. Nem a póriás, buta, nehézkés és jámboran iszákos parasztot, aki a németalföldiek festészetében nagy szerepet játszik, hanem a minden emberi szenvedélytől egyformán üzött, hajtott alacsonyrendű embert. De az előkelőkben sem állott meg a felszínes álarcok meglátásánál, amelyekből takartan játszódik a kiválasztottak gondtalan élete, belevilágított lelkük mélyére is, mert külsőségek sohasem tévesztették meg.

Uralkodó benyomások kiemelése csak a lényegtelen alkotóelemek elhanyagolásával érhető el. Ebben gyökeredzik Goyánál a rajz, a felületek és a színek ama merész leegyszerűsítése, melyben a francia impressionismus összes csirái felismerhetők. Csak az eképpen elért nagyvonalúság segítségével válhatott belőle a mozdulatok első nagy ábrázolója. Alakjai izgalmas mozgásokban jelentkező életet testesítenek meg; emberei állatai peranak, verekednek.

táncolnak, mert mozgás közben fogta el őket szemével és nemcsak két mozgás között előálló nyugvó pillanathban, amelyhez már az előtte megnyilvánult művészet is eljutott.

Színskálája pedig a paletta nagy gazdagodását jelentette. Nem hökkent vissza a legvilágítóbb, legélesebb színtől sem, melyet addig nyersnek tartottak, vagy tán meg sem láttak. Világos rózsaszínt vetett aranyosbarna háttér elé, vagy szürkészöldet is, ami az akkori jámbor akadémikusnak csupa merő eltévelyedésnek látszott. E téren meghaladta Velasquezt is, de természetesen csak utána és általa.

Komoly, sőt gyakran komor művészetében nem ismert semmi úgynevezett idealizálást. Mindent ábrázolt, ami művészi szenzációkat keltett benne. De érzésvilágának lobogó tüzevel, nagyszerű alakítóerejével a grotesk, a rut, az aljas dolgokból is csodálatos művészi szépet tudott formálni. Nemcsak a rajzolás módjában, de ebben a vonatkozásban is gyakran közeljár a művészet egy másik fejedelméhez, Rembrandthoz. Mindketten kegyetlen élességgel látó és ábrázoló realisták voltak, akik bármely témát is igaz művészetté tudtak nemesíteni. És mind a ketten egy imaginárius világot építettek fel a valóság könyörtelenül meglátott, sohasem kendőzött, de művészi átformáltságában mégis szépnek látszó alkotó elemeiből. Ám Rembrandt álomvilága egy, a bibliára támaszkodó nép érzelmi elmélyedéséből táplálkozik, még Goyáé egy erkölcsileg lezüllött, bár megváltás után kiáltó nemzedék babonás lázálmaiból. Innét a hangulati különbség kettőjük között, noha álomszerűségük megegyező. Hasonlók sokszor a technikai megoldások is, nem

annýira olajfestményeiken, mint inkább rajzaikon és a karcokon: a legvégző leegyszerűsítéseket jelentő, vagy a kuszáltan egymásba bonyozódó vonalakban, amelyek gyakran bizonytalanoknak látszanak, hogy annál jobban körülöleljék a téma megjelenésének folyamatoságát.

Mentől öregebbé vált Goya, annál inkább belégubózott abba a furcsa világba, melyet önmagának alkotott. A Szépművészeti Múzeum metszettára felejthetetlen órákat ajándékoz annak, aki azzal az öregedő Goyával foglalkozik. Évről-évre mindjobban elzárkózik a világ elől, mint az öregedő Rembrandt, vagy Beethoven. Mindinkább csak önmagára van utalva, mert meg is siketül és akárcsak Beethovené, magányosságra kárhóztatott, amugy is befelé irányuló képzelete még jobban elmélyül. Hallatlan szorgalommal alkotja tovább ez időben realiztikus fantáziáit, új és új mezőket hódítva a művészetnek. Új kifejezési módokat is keres és így az elsők közé tartozik, akik már ekkor kimerítik a litográfálás összes lehetőségeit. Ebből az időből származó karcok, rajzok ciklusai a Capriches, a Desastros de la Guerra, a Tauromachia, a Proverbues mind legmagasabbrendű alkotásai az emberélet kavargásának láttára alkotásra gyult képzeletnek. Kora erkölcsiségének eme ábrázolásai művészetének ránk maradt legértékesebb kincsei. Bennük a grotesk, a programmszerű, sőt még az erkölcsi célzás is tiszta művészetté alakult, Goya elérte azt, amit rendszerint lehetetlennek szoktunk tartani, művészetével még irodalmat is tudott nyújtani, anélkül, hogy egy pillanatra is kikölkent volna a képzőművészet át nem törhető határai közül.